

1

Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse

Z ukrepi za stabilizacijo gospodarskih razmer, postopno krepitvijo gospodarskega cikla in izboljšanjem konkurenčnosti se je v letu 2016 začel zmanjševati v krizi povečan gospodarski zaostanek Slovenije za povprečjem EU. Ta je večinoma posledica relativno nizke produktivnosti slovenskega gospodarstva, ki od padca v krizi vztraja na ravni okoli petino pod povprečjem EU. Do pospešitve rasti produktivnosti na raven, ki omogoča hitrejše dohitevanje razvitejših držav, je prišlo šele leta 2017. Ob pozitivnem vplivu cikličnih dejavnikov (krepitev povpraševanja) so se v zadnjih letih izboljšali tudi nekateri strukturni dejavniki rasti produktivnosti (manjša zadolženost podjetij, izboljšana alokacija proizvodnih dejavnikov, povečani prilivi neposrednih tujih investicij). V daljšem časovnem obdobju se je izboljšala tudi sestava izvoza in precej povečala vključenost podjetij v globalne verige vrednosti. Na področju raziskav in razvoja, inovacij ter digitalizacije, ki so ključni dolgoročni dejavniki rasti produktivnosti, pa so bili premiki v zadnjih letih skromni. To pomembno omejuje potencial za trajnejšo pospešitev rasti produktivnosti in s tem možnosti za dvig življenjskega standarda prebivalstva.

1.1 Gospodarska stabilnost

! Gospodarska stabilnost (razvojni cilj 5):

Vsebina cilja je zagotoviti gospodarsko stabilnost, ki je ključni predpogoj za zmanjšanje razvojnega zaostanka za razvitejšimi državami in povečanje kakovosti življenja za vse. Gospodarska stabilnost temelji na uspešno delujoči ekonomiji predvsem ob ohranjanju ključnih makroekonomskih ravnovesij. Za njeno doseganje oziroma ohranjanje je ključno ustrezno odzivanje ekonomskih politik v celotnem gospodarskem ciklu, zagotavljanje dolgoročne vzdržnosti javnih financ, oblikovanje stabilnega in konkurenčnega finančnega sektorja ter enakomeren regionalni razvoj. SRS 2030 v povezavi z gospodarsko stabilnostjo posebej poudarja še konkurenčnost in inovativnost ter trajnostne in vključujoče vidike gospodarskega razvoja. Ti so podrobneje obravnavani v drugih razvojnih ciljih SRS, in sicer v cilju 6 (konkurenčnost in inovativnost), 3 in 7 (vključujoči razvoj) ter 8 in 9 (trajnostni razvoj).

! Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 5:

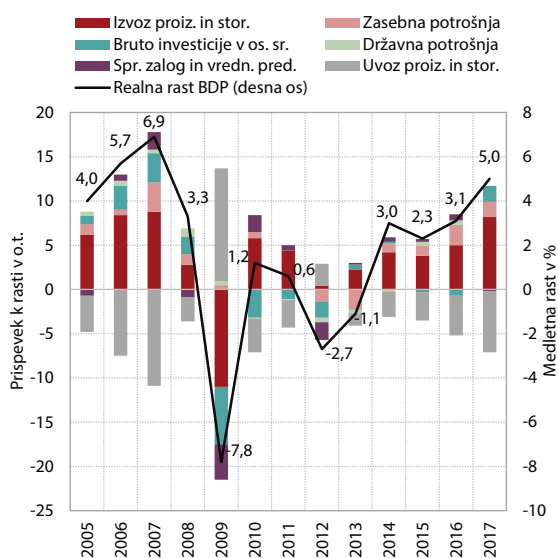
	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
BDP na prebivalca (v SKM), indeks EU=100	83 (2016)	100 (2016)	100
Dolg državnega sektorja, v % BDP	73,6 (2017)	84,8 (2016)	60

Relativno visoka vrzel v gospodarski razvitosti Slovenije glede na povprečje EU se je šele v letu 2016 začela zmanjševati. Zaostanek v gospodarski razvitosti, merjeni z bruto domačim proizvodom na prebivalca v standardih kupne moči, se je med krizo povečal za 8 o. t., do manjšega izboljšanja je prišlo šele v letu 2016. K povečanju vrzeli po letu 2008 je prispevalo predvsem večje zmanjšanje zaposlenosti v Sloveniji kot v povprečju EU. Raven zaposlenosti sicer še ostaja višja kot v povprečju EU, a se je to presejanje v zadnjih letih zmanjšalo. Vrzel v produktivnosti se je v krizi poglobila relativno manj, vendar pa je sama raven produktivnosti še znatno pod povprečjem EU (gl. poglavje 1.2) in je zato ključno področje, ki ga je treba okrepiti za hitrejši razvojno dohitevanje slovenskega gospodarstva.

Gospodarske razmere se po recesiji z dvojnimi dnom izboljšujejo od leta 2014, bruto domači proizvod pa je šele v začetku leta 2017 dosegel predkrizno raven. Gospodarska rast v Sloveniji je od leta 2014 ponovno presejala povprečje evrskega območja, v primerjavi z večino novih članic EU pa je bila še vedno nižja, razen leta 2017, ko je znašala 5 %, kar je največ po letu 2007. Tuje povpraševanje s hkratnim izboljšanjem konkurenčnosti izvoznikov (gl. poglavje 1.2) in njihovo ugodno panožno strukturo je zlasti po letu 2013 omogočilo razmeroma visoko rast izvoza. V domačem okolju se je v tem obdobju znatno zmanjšala negotovost, k čemur so pomembno prispevali ukrepi ekonomske politike, zlasti sanacija bančnega sistema in postopno izpolnjevanje zavez na fiskalnem področju, kar je izboljšalo percepcijo Slovenije na finančnih trgih. Gospodarska rast je tako vedno bolj široko osnovana. Glavni dejavnik gospodarske rasti ostaja izvoz. Vedno večji je tudi prispevek domače potrošnje. Potrošnja gospodinjstev raste že od konca leta 2013, spodbujajo jo ugodna gibanja na trgu dela in visoko zaupanje potrošnikov. Predvsem v letu 2017

pa so se vidneje povečale tudi investicije v osnovna sredstva, ki so v predhodnih letih precej nihale zlasti zaradi dinamike črpanja sredstev EU ob izteku prejšnje finančne perspektive. Investicije v opremo in stroje sicer rastejo že od leta 2014, sredi leta 2016 so začele oživljati tudi investicije v stanovanja, ki so se v krizi zmanjšale za skoraj 60 %.

! Slika 2: Struktura rasti BDP, Slovenija



Vir: SI-STAT podatkovni portal – nacionalni računi, 2018.

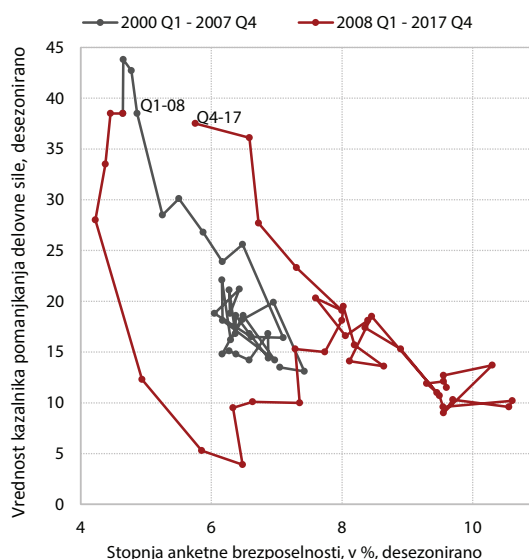
Po močnem padcu v krizi se je zaposlenost v zadnjih letih občutno povečala, rast plač pa tudi zaradi strukturnih razlogov ostaja zmerna¹. K hitremu odboju zaposlenosti navzgor je v ugodnih konjunkturalnih razmerah prispevalo zaposlovanje v skoraj vseh dejavnostih. Ob tem rast plač ostaja zmerna, podobno kot drugod v EU², kljub visoki rasti gospodarske aktivnosti, boljšim poslovnim rezultatom in zniževanju brezposelnosti v zadnjem obdobju. To povežemo z manjšo prilagoditvijo plač v krizi, odsotnostjo večjih cenovnih pritiskov, zmerno rastjo produktivnosti in relativno večjim zaposlovanjem v dejavnostih z relativno nizko ravniyo plač. Rast plač je nižja tudi zaradi povečanega deleža začasnih zaposlitev in zaposlitev za krajši čas ter ponovnega zaposlovanja dolgotrajno brezposelnih, ki vstopajo na trg dela z nižjimi plačami kot pred izgubo zaposlitve.

Slovensko gospodarstvo je z ugodnimi gibanji po nekaterih kazalnikih že visoko v pozitivni fazi gospodarskega cikla. To kaže pozitivna proizvodna vrzel, zlasti se krepi prispevek dela in skupne factorske produktivnosti, ki sta nad oziroma blizu predkriznim ravnam. Znatno nižji pa je še vedno prispevek kapitala zaradi upada investicij. Potencialna rast BDP je bila v 2017 tako za 1 o. t. nižja od predkriznih rasti. Glede na spremenljivost proizvodne vrzeli, ki je zaradi načina izračuna razmeroma nestabilen makroekonomski kazalnik³, smo za kakovostnejšo opredelitev sedanjega cikličnega položaja gospodarstva to oceno dopolnili s pregledom drugih kazalnikov. Ti na določenih segmentih kažejo, da so se pozitivna gibanja šele začela krepiti, na nekaterih področjih so trendi že izrazitejši, vendar po naši oceni še ostajajo v vzdržnih okvirih.

Finančno-cenovni kazalniki dosegajo skromne stopnje rasti v nasprotju z letoma 2006 in 2007, ko je bila gospodarska rast znatno nad potencialno in so gibanja na teh področjih privedla do porušanja makroekonomskih ravnotežij, ki so zmanjšala odpornost gospodarstva proti morebitnim šokom in so se po izbruhu finančne krize še poglobila. Kreditna aktivnost bank, zlasti obseg posojil podjetjem, se je šele v 2017 prenehala zmanjševati, inflacija pa se v okolju zgodovinsko nizkih obrestnih mer giblje med 1 in 2 %. Zadolženost podjetij pri bankah, ki je ob začetku krize dosegla svoj vrh, se je znižala na raven pred pospešitvijo leta 2005, močno se je izboljšala tudi sposobnost podjetij za odplačevanje dolgov. Tudi tekoči račun plačilne bilance oziroma varčevalno-investicijska vrzel, ki je bila v predkriznem obdobju globoko negativna, je zaradi nizke ravni investicij⁴ in obsežnega razdolževanja poslovnih bank v tujini že od leta 2012 v presežku in dosegla rekordne vrednosti (6,4 % leta 2017).

Na nekaterih segmentih pa se gibanja, značilna za pozitivni del gospodarskega cikla, občutneje krepijo, na primer na trgu nepremičnin, pri nekaterih kazalnikih pomanjkanja delovne sile in izkoriščenosti proizvodnih kapacitet. Ta gibanja, razen zadnjih, večinoma še ne nakazujejo presejanja dolgoletnih povprečij oziroma niso na ravni, ki bi destabilizirale gospodarstvo. Zlasti na trgu dela na razpoložljivost delovne sile poleg konjunkturalnih vedno bolj vplivajo demografski in strukturni dejavniki (gl. poglavje 3.3). Delovne sile tako v nekaterih dejavnostih že primanjkuje. Tudi ujemanje ponudbe in povpraševanja po delovni sili, ki je danes na trgu dela, ostaja manjše kot pred krizo (premik Beveridgeeve krivulje v desno). Prav tako se nekateri kazalniki razpoložljivosti potencialne delovne sile približujejo precej nizkim ravnam. Izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti v predelovalnih in storitvenih dejavnostih pa je na zgodovinsko najvišjih ravneh, kar vpliva na rast investicij v stroje in opremo, ki pa še vedno zaostajajo za predkrizno ravno za dobrih 20 %.

Slika 3: Beveridgeeva krivulja, Slovenija



Vir: Eurostat Portal Page – European and national indicators for short-term analysis – Business and consumer surveys, 2018; preračuni UMAR.

Razmere v bančnem sistemu so se po letu 2013 znatno izboljšale. K temu je ključno prispevala obsežna dokapitalizacija bank konec leta 2013 in prenos velikega dela slabih posojil z bank na DUTB. Kakovost bančne aktive se je tako močno izboljšala glede na leto 2013, ugodne gospodarske razmere pa tudi vplivajo na izboljšanje bonitetnih ocen kreditnojemalcev. Tudi poslovni rezultati bank so se v zadnjih letih občutno izboljšali, kar pa je predvsem posledica sproščanja rezervacij in oslabeval. Neto obrestni prihodki bank se še vedno krčijo, čeprav v letu 2017 počasneje kot v predhodnih letih. Stabilnejše razmere v bankah dodatno podpira uvedba in krepitev

¹ Med strukturnimi razlogi za zmerno rast plač je relativno nizka rast produktivnosti. V svojih prizadevanjih za ohranjanje konkurenčnosti si podjetja prizadevajo, da rast plač ne preseže rasti produktivnosti. Poleg tega je z okrevanjem gospodarske aktivnosti v zadnjih letih ponovno povečano zaposlovanje delavcev z relativno nizkimi bruto plačami, kar vpliva na (počasnejši) tempo rasti povprečne plače.

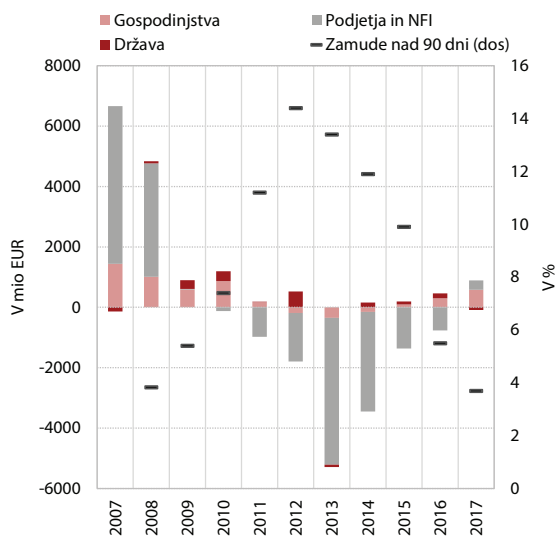
² Labour Market and Wage Developments in Europe 2017 (EK), 2017.

³ Ekonomski izzivi 2016 (UMAR), 2016.

⁴ Skupne investicije so bile zaradi globokega upada v začetnih letih krize (2009–2012) leta 2017 za skoraj 40 % nižje kot v povprečju leta 2008.

makrobonitetnega nadzora⁵, ki ocenjuje sistemska tveganja za finančno stabilnost in sprejema potrebne ukrepe za njihovo preprečevanje oziroma omejevanje. Banke so z obsežnim razdolževanjem tudi močno zmanjšale izpostavljenost do tujine (16 mrd. EUR od leta 2008). Vendar pa med vlogami nebančnega sektorja, ki so glavni vir financiranja bank, ob nizkih depozitnih obrestnih merah rastejo le vloge čez noč, kar povečuje ročnostno neuskajenost bančnih virov in naložb. Skupna kreditna aktivnost se je v 2017 povečala prvič po letu 2010. Čeprav so krediti gospodinjstvom rasli že tretje leto zapored, pa so se krediti podjetjem povečali prvič po šestih letih zmanjševanja. Bančni viri so še naprej pomemben del financiranja podjetij, ki zato ostajajo občutljiva v primeru morebitne zaostritve finančnih razmer, to pa bi lahko povratno vplivalo tudi na kakovost bančnih bilanc. Vendar pa v primerjavi s predkriznimi leti podjetja ob ugodnih poslovnih rezultatih v zadnjih letih za financiranje tekoče proizvodnje in investicij vedno bolj uporabljajo tudi lastne vire sredstev⁶. Nekoliko se je okrepil tudi obseg financiranja z izdajami dolžniških vrednostnih papirjev, a je še naprej razmeroma skromen.

Slika 4: Letni prirast kreditov domačim nebančnim sektorjem in delež terjatev z zamudo nad 90 dni, Slovenija



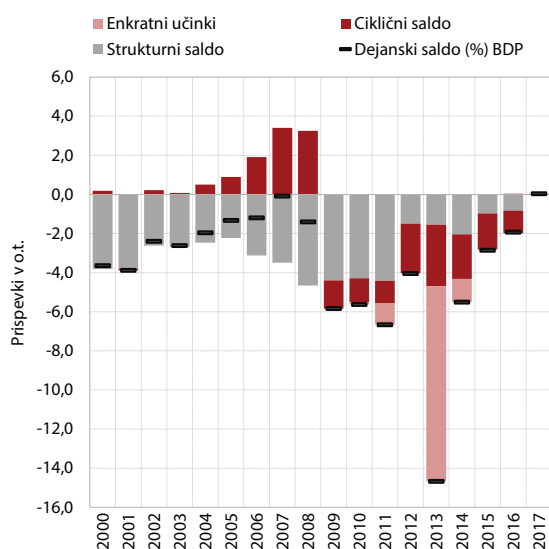
Vir: BS, preračuni UMAR.

Finančni sistem je po kazalnikih razvitosti še daleč pod povprečjem EU. Skupna bilančna vsota bank, ki je znatno nižja kot v povprečju EU, se je pod vplivom povečanja skupnega obsega kreditov prvič po šestih letih povečala šele leta 2017. V drugih segmentih finančnega sistema je zaostanek najmanjši na področju zavarovalništva

ob tem, da so bile zavarovalnice tudi najmanj prizadet segment finančnega sektorja v finančni krizi. Sicer tu izstopa predvsem zaostanek na področju življenjskih zavarovanj. Trg kapitala ostaja še naprej slabo razvit, večina tržne kapitalizacije vrednostnih papirjev, ki kotirajo na Ljubljanski borzi, so državne obveznice, število delnic na Ljubljanski borzi in njihova tržna kapitalizacija pa je skromna in tudi nižja kot pred krizo.

Javnofinančni saldo se je v zadnjih letih izrazilo izboljšal. Zniževanje javnofinančnega primanjkljaja je potekalo vztrajno po letu 2013, ko je bil primanjkljaj tudi pod vplivom enkratnih dejavnikov najvišji, v 2017 pa je bil saldo izravnal. Na to je vplivalo izboljšanje makroekonomskih razmer po stabilizaciji bančnega sektorja in povrnitvi domačega in mednarodnega zaupanja ter sprejetje ukrepov za povečanje prihodkov in zadrževanje izdatkov. V celotnem obdobju od začetka gospodarske krize je k zadrževanju skupnih izdatkov pomembno prispevalo tudi občutno znižanje fleksibilnih izdatkov, tj. investicij in subvencij⁷. Poleg cikličnega dela primanjkljaja se je od leta 2012 znižal tudi njegov strukturni del, ki je bil lani po oceni UMAR prav tako blizu izravnane položaja in s tem na najnižji ravni doslej.

Slika 5: Saldo in strukturni saldo sektorja država, Slovenija



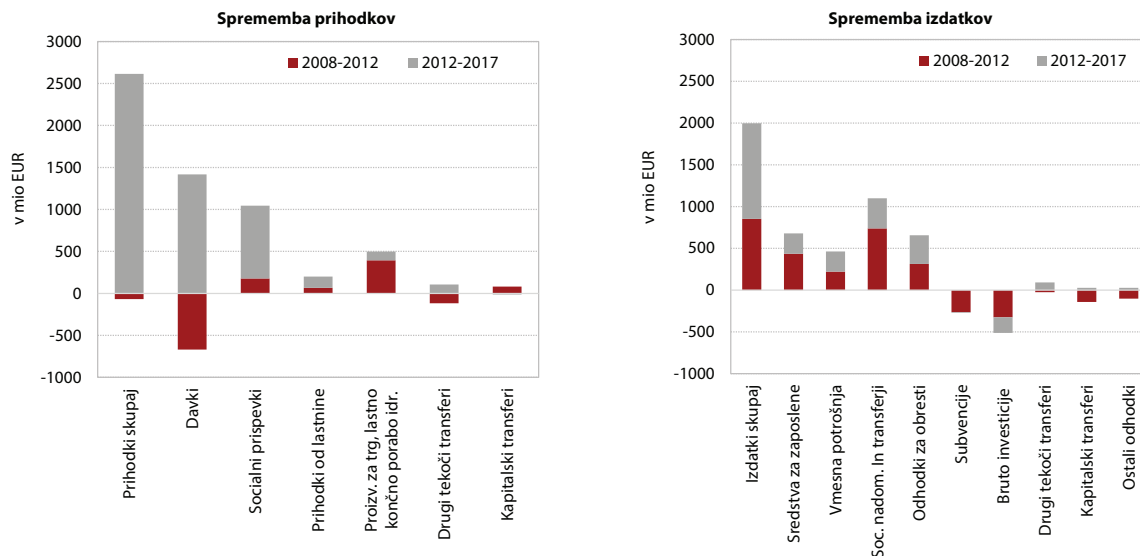
Vir: SI-STAT podatkovni portal – nacionalni računi – računi države – temeljni agregati sektorja država, 2018.

Po visoki rasti do leta 2015 se je dolg sektorja država glede na BDP šele v letu 2016 prvič znižal, ostaja pa na visoki ravni. Dolg sektorja država je od leta 2008 do 2015 zelo hitro naraščal (z 21,8 % BDP na 82,6 % BDP), v

⁵ Uveden leta 2013 z Zakonom o makrobonitetnem nadzoru finančnega sistema (Uradni list RS, št. 100/2013).

⁶ V obdobju 2014–2017 se je obseg vlog nefinančnih družb povečal za približno polovico, na 6,4 mrd. EUR.

⁷ Leta 2017 so bile investicije in subvencije za 783, 5 mio. EUR nižje kot leta 2008, povečanje v vmesnem obdobju (2013 in 2014) je povezano predvsem z zaključkom črpanja sredstev EU iz predhodne finančne perspektive.

Slika 6: Sprememba prihodkov in izdatkov sektorja država v različnih obdobjih, Slovenija

Vir: SI-STAT podatkovni portal – nacionalni računi – računi države – temeljni agregati sektorja država, 2018.

Opomba: Stolpci prikazujejo razliko v višini prihodkov oziroma izdatkov (v EUR) leta 2017 v primerjavi z letom 2008, razdeljeno na dve obdobji

zadnjih dveh letih pa se znižuje in je v letu 2017 znašal 73,6 % BDP. K temu je prispevalo izboljšanje primarnega salda (presežek), prav tako je pozitiven tudi prispevek gospodarske rasti, ki je v zadnjih dveh letih presegel negativni učinek izdatkov za obresti k oblikovanju dolga, s čimer je bil odpravljen neugoden »učinek snežne kepe« (gl. kazalnik 1.2). Zniževanje odplačil dolga v zadnjih letih pa prav tako izraža aktivno upravljanje javnega dolga v ugodnih pogojih zadolževanja, s čimer se je podaljšala tudi povprečna ročnost dolga do dospelja. Kljub temu njegova raven ostaja visoka in omejuje fiskalni prostor za ukrepanje ob morebitnih šokih, na srednji in dolgi rok pa bo njegova vzdržnost brez sprememb politik pod pritiskom rasti izdatkov, povezanih s staranjem prebivalstva.

Boljše gospodarske razmere in močnejši vplivi demografskih sprememb v srednjeročnem obdobju zahtevajo prilagoditev ukrepov za nadaljnje vzdržno izboljšanje javnofinančnega salda in znižanje dolga. Sprejeti proračunski dokumenti za leti 2018 in 2019 predvidevajo sprostitev še nekaterih varčevalnih ukrepov, s čimer bo večina finančno pomembnejših ukrepov za zajezitev rasti odhodkov v zadnjih letih postopno odpravljena. Zmožnosti dosedanjega osrednjega vodila konsolidacije, ki je s postopnim sproščanjem varčevalnih ukrepov zagotavljalo zaostajanje rasti izdatkov za prihodki, bodo s tem izčrpane. Ob dosedanji veliki teži zadrževanja ali zmanjševanja nekaterih fleksibilnih izdatkov v procesu konsolidacije, zlasti investicij⁸, so v prihodnjih letih

možnosti za njihovo nadaljnje zadrževanje omejene. Nadaljnje vzdržno izboljšanje javnofinančnega položaja v razmerah, ko je Slovenija po večini ocen stanja gospodarskega cikla prešla v območje pozitivne proizvodne vrzeli⁹, bo tako zahtevalo oblikovanje nadomestnih sistemskih ukrepov. Te bi lahko oblikovali s prestrukturiranjem prihodkov in izdatkov, ki bi sledili postavljenim prioritetam, ter z racionalizacijami izdatkov na podlagi podrobnih pregledov. Ukrepi bodo morali upoštevati tudi demografska gibanja in njihove vplive na sisteme socialne zaščite, za katere tudi zadnje projekcije javnih izdatkov, povezanih s staranjem, ki jih je opravila EK (gl. tudi poglavje 3.1.2), kažejo, da dolgoročno niso vzdržno usmerjeni.

Na javnofinančna gibanja vplivajo tudi širše zasnovani ukrepi ekonomske politike. Med njimi je zlasti pomembno upravljanje državnega premoženja, ki vpliva na njegovo donosnost in zmanjšuje tveganja dokapitalizacij z javnimi sredstvi. Prav tako je koordiniran izbor ukrepov pomemben za povečanje dolgoročne gospodarske rasti in s tem zagotavljanje vira rasti javnofinančnih prihodkov. Za Slovenijo so v tem pogledu ključni zlasti krepitev inovacijskih sposobnosti, učinkovit institucionalni okvir za delovanje zasebnega sektorja, ustrezno prilagajanje izobraževalnega sistema, zagotavljanje usposobljene delovne sile idr. (gl. poglavja 1.2, 2.1 in 5.1).

⁸ Investicije sektorja država so v letu 2017 dosegle najnižjo nominalno raven v zadnjih desetih letih, glede na BDP pa je bila njihova raven najnižja doslej, 2,9 % BDP.

⁹ To v skladu z zahtevami Pakta za stabilnost in rast pomeni zniževanje strukturnega salda za najmanj 0,6 o. t. letno, če pozitivna proizvodna vrzel preseže 1,5 % potencialnega BDP, pa izboljšanje strukturnega salda za 1 o. t.

Gospodarske razmere v regijah so se, podobno kot na ravni celotnega gospodarstva, po letu 2008 izrazito poslabšale, po letu 2013 pa se izboljšujejo.

Regionalne razlike, ki v Sloveniji v mednarodni primerjavi niso velike, so se v krizi še zmanjšale, saj se je gospodarska aktivnost relativno bolj zmanjšala v razvitejših regijah, ki tudi ustvarijo največji delež BDP. K večjemu upadu v teh regijah je najverjetneje prispevala struktura dejavnosti, ki so bile relativno bolj izpostavljene šokom iz domačega in tujega okolja.

K rasti dodane vrednosti na zaposlenega v posameznih regijah so prispevali tudi začasni ukrepi endogene regionalne politike¹⁰. Rast v območjih začasnih ukrepov je bila večinoma višja kot v slovenskem povprečju tako v gospodarskih družbah kot pri samostojnih podjetnikih, na kar pa je vplivalo tudi nadpovprečno zmanjšanje števila zaposlenih in propad

slabih podjetij na teh območjih. K boljšim rezultatom so prispevala tudi evropska sredstva kohezijske politike¹¹, ki bodo pomembna razvojna sredstva tudi v zdajšnjem programskem obdobju¹². Dolgoročnejše učinke ukrepov v vseh programih razvojnih podpor bo mogoče realnejše oceniti šele po koncu njihovega izvajanja.

Najvišje indekse razvojne ogroženosti imajo večinoma regije severovzhodne Slovenije.

Sintezni indeks razvojne ogroženosti (IRO)¹³ je najvišji v pomurski regiji, najnižji pa v osrednjeslovenski. Vrednost IRO se je v primerjavi z letom 2014, ko so bili narejeni prvi izračuni¹⁴ za celotno programsko obdobje 2014–2020, zmanjšala v koroški regiji, pa tudi podravski, goriški in savinjski. V večini preostalih regij se je povečala, najbolj v posavski, kar je povezano predvsem s poslabšanjem na področju investicij, razpoložljivega dohodka, brezposelnosti mladih in deleža varovanih območij¹⁵.

¹⁰ Zaradi visoke brezposelnosti je bil najprej sprejet interventni razvojni zakon za Pomurje (izplačila do konca leta 2015), nato pa so bili za Pokolpje, Maribor z okolico ter območje občin Hrastnik, Radeče in Trbovlje (HRT) uvedeni začasni ukrepi razvojne podpore.

¹¹ Do konca leta 2015 je bilo iz proračuna RS upravičencem izplačanih 4,3 mrd. EUR, največ pomurski regiji, okoli 4 tisoč EUR na prebivalca.

¹² Po oceni EK prispevajo kohezijska sredstva k rasti BDP pri največjih prejemnicah med 4 in 6 o. t. Euro investiranih kohezijskih sredstev v obdobju 2007–2014 naj bi k BDP dodatno prispeval 2,7 EUR do leta 2023 (Ex post evaluation of the ERDF and Cohesion Fund 2007–13 (EK), 2016).

¹³ IRO je kazalnik za spremljanje regionalnega razvoja, sestavljen iz naslednjih kazalnikov: bruto domači proizvod na prebivalca, bruto dodana vrednost na zaposlenega, bruto investicije v osnovna sredstva v BDP, stopnja registrirane brezposelnosti mladih (15–29 let), stopnja delovne aktivnosti (20–64 let), prebivalstvo s terciarno izobrazbo (25–64 let), bruto domači izdatki za RRD v BDP, delež sekundarno prečiščene odpadne vode, površina varovanih območij, ocenjena škoda zaradi naravnih nesreč v BDP, stopnja registrirane brezposelnosti, indeks staranja prebivalstva, razpoložljivi dohodek na prebivalca, poseljenost. Na podlagi IRO so regije razvrščene po stopnji razvitosti za programsko obdobje 2014–2020 (Pravilnik, 2014).

¹⁴ IRO je bil v regionalno politiko uveden, ker je BDP na prebivalca kot kazalnik razvoja preozek za spremljanje večdimenzionalnosti regionalnega razvoja.

¹⁵ Varovana območja vključujejo zavarovana območja narave, območja Natura 2000 in območja, ki izpolnjujejo pogoje za območja Natura 2000.

1.2 Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor

▮ Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor (razvojni cilj 6)

Vsebinska cilja je povečati konkurenčnost gospodarstva z ustvarjanjem izdelkov in storitev z visoko dodano vrednostjo ter okrepiti družbeno odgovornost podjetij in raziskovalnih organizacij. Ustvarjanje visoke dodane vrednosti bo podprto z inovacijami, bazičnim in aplikativnim raziskovanjem, spodbujanjem ustvarjalnosti ter z izkoriščanjem digitalnih potencialov in vseh priložnosti, ki jih prinaša četrta industrijska revolucija. Poleg tega SRS 2030 kot pomemben dejavnik za dvig dodane vrednosti navaja internacionalizacijo podjetij in raziskovalnih institucij ter zagotavljanje spodbudnega in predvidljivega okolja za poslovanje in investicije z upoštevanjem posebnosti majhnih podjetij. Za uresničitev cilja so pomembni tudi ustrezni človeški viri, ki so v SRS obravnavani v razvojnem cilju 2.

▮ Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 6:

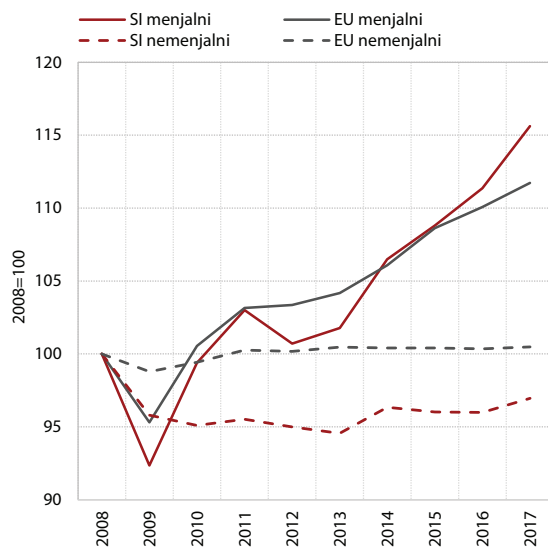
	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Produktivnost dela, indeks EU=100	81 (2016)	100 (2016)	95
Evropski inovacijski indeks, indeks EU 2010 = 100, tj. uvrstitev v skupino držav vodilnih inovatorok	98 (2016)	102 (2016)	>120
Indeks digitalnega gospodarstva in družbe, uvrstitev med državami EU	17. mesto (skupaj v 2017) 7. do 23. mesto (po petih komponentah)	-	uvrstitev v prvo tretjino držav EU po vseh petih komponentah indeksa

1.2.1 Konkurenčnost podjetniškega sektorja

Glavni vzvod za dolgoročno izboljšanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja je dvig produktivnosti, ki je v Sloveniji za okoli petino nižja kot v povprečju v EU. BDP na zaposlenega, ki je merilo produktivnosti na ravni celotne ekonomije, je od leta 2014 do leta 2016 enak 81 % povprečja EU (upoštevaje razlike v kupni moči med državami). To je 2 o. t. višje od dna v krizi in 3 o. t. pod vrednostjo, doseženo pred začetkom krize. Rast produktivnosti v prvih letih gospodarskega okrevanja po krizi je bila šibka in ni omogočala hitrejšega zmanjševanja zaostanka za razvitejšimi državami. Pri tem obstajajo precejšnje razlike med menjalnim in nemenjalnim delom gospodarstva. Produktivnost menjalnega sektorja se je v obdobju 2009–2015 povečevala s podobnim tempom kot v povprečju v EU, od takrat pa nekoliko hitreje in je bila leta 2017 za okoli 15 % višja od ravni pred krizo. Rast produktivnosti nemenjalnega sektorja pa je zaostajala za gibanji v EU in je bila v 2017 še nižja kot pred krizo. Za predkrizno ravnjo je zaostajala večina dejavnosti nemenjalnega sektorja.

Gibanje produktivnosti po krizi so zaznamovali ciklični in nekateri strukturni dejavniki, katerih vpliv se z leti postopno zmanjšuje. Okrevanje povpraševanja je bilo v pokriznem obdobju precej neenakomerno. Potem ko se je tuje povpraševanje po visokem padcu med krizo v naslednjih letih hitro povečevalo, je bilo okrevanje domačega povpraševanja počasno in šibko, vidneje se je začelo krepiti šele z letom 2016, kar delno

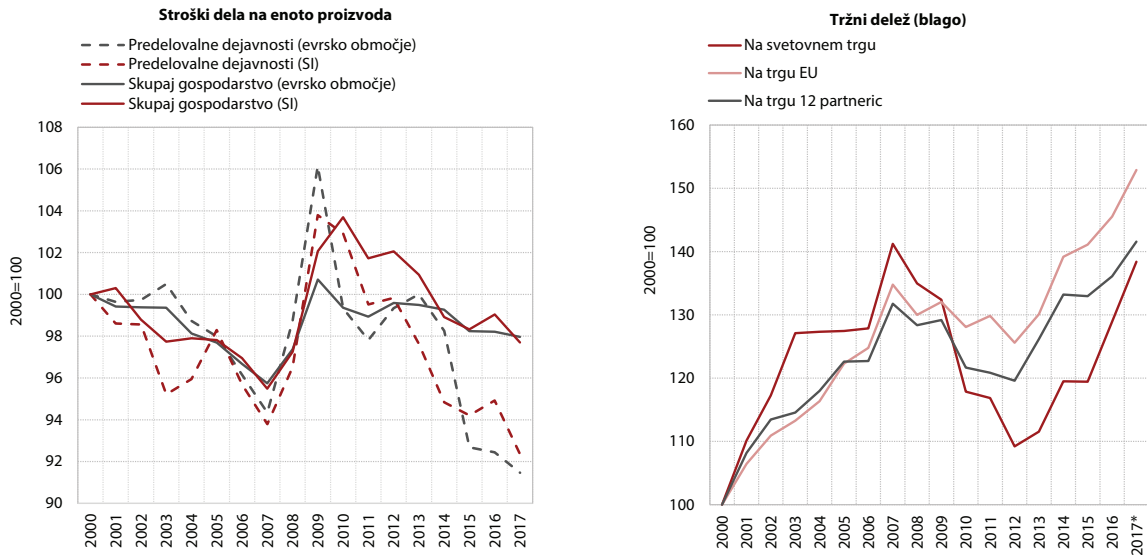
▮ Slika 7: Produktivnost (dodana vrednost na zaposlenega) menjalnega in nemenjalnega sektorja



Vir: Eurostat Portal Page – Economy and finance, 2018; preračuni UMAR. Opomba: Menjalni sektor vključuje dejavnosti: kmetijstvo (A), industrija (B–E), trgovina, promet in gostinstvo (G–I) ter informacijsko-komunikacijske dejavnosti (J).

pojasnjuje tudi precejšnje razlike v rasti produktivnosti med menjalnim in nemenjalnim delom gospodarstva. Poleg cikličnega vpliva povpraševanja so na rast produktivnosti deloma pa tudi na razlike med menjalnim in nemenjalnim sektorjem vplivali tudi nekateri strukturni dejavniki, povezani zlasti s poslabšano razporeditvijo

Slika 8: Stroški dela na enoto proizvoda (levo) in tržni delež Slovenije na tujih trgih (desno)



Vir: SURS, Eurostat, UN Comtrade, WIIW, WTO, 2018; preračuni UMAR.
Opomba: * Začasni podatek.

proizvodnih faktorjev¹⁶ in visokim zadolževanjem podjetij pred letom 2008. Ugodne gospodarske razmere in visoka dostopnost do finančnih virov pred krizo so namreč omogočale preživetje tudi slabše delujočim in nizko produktivnim podjetjem, pa tudi vlaganje novega kapitala v manj produktivne namene. Poleg tega so bila ob izbruhu krize številna podjetja prezadolžena. V krizi so bili ti deli gospodarstva relativno bolj prizadeti, kar je poglobilo padec produktivnosti in tudi upočasnilo okrevanje produktivnosti. Vpliv omenjenih cikličnih in strukturnih dejavnikov se postopoma zmanjšuje, rast produktivnosti je v letu 2017 ponovno vidneje preseгла povprečno v EU. Trenutno ugodnejša gibanja pa še ne zadoščajo za trajnejši dvig produktivnosti, s katerim bi se zmanjšal zaostanek za evropskim povprečjem, kar je tudi eden od ciljev SRS. Izziv za doseganje zastavljenega cilja je predvsem izboljšanje dolgoročnih dejavnikov rasti dodane vrednosti, povezanih z znanjem, inovacijami, razvojno-raziskovalno dejavnostjo, digitalizacijo in institucionalno učinkovitostjo (več o teh dejavnikih v poglavjih 1.2.2, 2 in 5), na kratek rok pa tudi kapitalskega poglobljanja.

Stroškovni dejavniki zadnja leta ugodno vplivajo na konkurenčni položaj gospodarstva, zlasti menjalnega sektorja. Stroški dela na enoto proizvoda so se ob izbruhu krize povečali precej bolj kot v povprečju v evrskem območju. Po večletnem relativno hitrejšem zniževanju pa se po letu 2014 spet gibljejo dokaj skladno z evrskim območjem. Ugodna gibanja izhajajo predvsem iz menjalnega sektorja, še posebej iz predelovalnih dejavnosti, kjer krepitev produktivnosti

omogoča nadaljnje zmanjševanje stroškov dela na enoto proizvoda. Gibanja v menjalnem sektorju so v zadnjem obdobju za Slovenijo ugodna tudi v primerjavi z vzhodnoevropskimi konkurentkami, ki imajo sicer nižje stroške dela na enoto proizvoda, a se ti po letu 2015 v večini teh držav hitro povečujejo (gl. kazalnik 1.13).

Okrepljena produktivnost in izboljšana stroškovna konkurenčnost menjalnega sektorja sta ugodno vplivali na izvozne rezultate. Ob izvozu, ki se je ob rastočem tujem povpraševanju krepil večino pokriznega obdobja, se je po letu 2012 zvišal tudi tržni delež slovenskih izvoznikov blaga, kar kaže na njihov izboljšan konkurenčni položaj na tujih trgih. Rast tržnega deleža blagovnega izvoza na svetovnem trgu je bila v obdobju 2013–2016 v zgornji tretjini držav EU, vendar pa zaradi globljega padca v krizi za razliko od skupine novih članic EU še ni preseгла predkrizne ravni. Slovenija je od leta 2013 izboljšala položaj na večini posameznih tradicionalnih izvoznih trgov, skupni tržni delež na trgu najpomembnejših trgovinskih partneric pa je presegel predkrizno raven. Hkrati je bila visoka rast dosežena tudi na nekaterih za slovenski izvoz manj pomembnih trgih. To kaže na postopno povečevanje regionalne razpršenosti izvoza, ki je glede na visoko usmerjenost izvoza na nekaj trgov EU zaželeno. Čeprav visoka osredotočenost na nekaj trgov v razmerah njihove relativno visoke rasti pozitivno vpliva na rast agregatnega tržnega deleža in izvoza (strukturni učinek), pa je v obdobju večjega padca povpraševanja na teh trgih (kot med zadnjo krizo) vpliv take izvozne strukture na rast negativen¹⁷. Zadnja leta

¹⁶ Ekonomski izzivi 2017 (UMAR), 2017.

¹⁷ V obdobju 2008–2012 je k povprečnemu letnemu padcu tržnega deleža učinek začetne geografske strukture prispeval okoli 60 %, k povprečni letni rasti v obdobju 2013–2016 pa približno petino oziroma

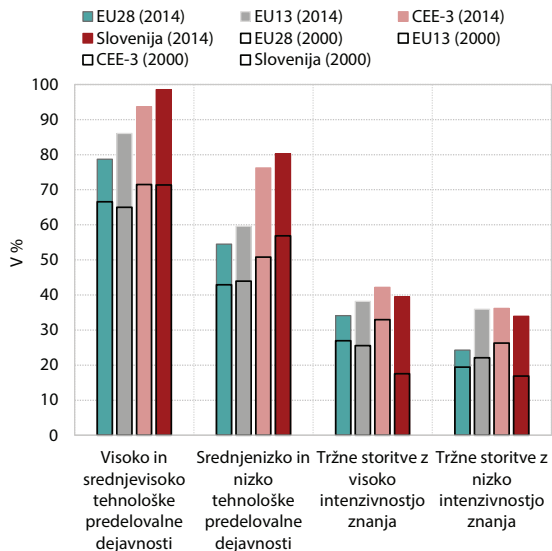
hitro narašča tudi izvoz storitev, tržni delež na trgu EU pa so od leta 2010¹⁸ povečali le izvozniki transportnih, gradbenih in IKT storitev¹⁹.

V sestavi blagovnega izvoza se je povečal delež tehnološko zahtevnejših proizvodov, v izvozu storitev pa delež na znanju temelječih storitev. Gre za proizvode in storitve, ki temeljijo na večji uporabi raziskovalnega dela in znanja in s katerimi gospodarstvo praviloma ustvarja višjo dodano vrednost. Delež visokotehnološko zahtevnih proizvodov po hitri rasti pred in med krizo zadnja leta dosega okoli petino blagovnega izvoza in je višji kot v povprečju v EU ter na podobni ravni kot v tistih vzhodnoevropskih državah, ki imajo relativno visok delež teh proizvodov v izvozu²⁰. Slovenija v primerjavi s povprečjem EU sicer bolj izstopa po visokem deležu srednjetechnološko zahtevnih proizvodov, ki pa se je od krize nekoliko znižal in je precej nižji kot v omenjenih vzhodnoevropskih državah, ki v tej skupini proizvodov izvažajo več vozil in njihovih rezervnih delov ter strojev. V sestavi izvoza storitev prevladujejo potovanja in transportne storitve, hitro pa se povečuje delež na znanju temelječih storitev, ki je sicer še precej nižji kot v povprečju v EU (gl. kazalnik 1.14).

Ob visoki rasti izvoza sta se zunanjetrgovinska internacionalizacija slovenskega gospodarstva in njegova vključenost v globalne verige vrednosti precej povečali. Internacionalizacija bodisi prek zunanjetrgovinskih tokov (izvoz, uvoz) ali z vključevanjem v globalne verige vrednosti je pomemben dejavnik zvišanja dodane vrednosti in konkurenčnosti, saj omogoča prenos tehnologij in znanj ter zmanjševanje stroškov. Slovenija spada med majhna odprta gospodarstva z nadpovprečnim in hitro rastočim deležem izvoza glede na BDP. Potem ko se je hitrost zunanjetrgovinskega povezovanja v prvih letih po začetku krize zmanjšala, je bila Slovenija v obdobju 2013–2016 po rasti deleža izvoza glede na BDP med prvimi šestimi državami EU in pred večino novih članic. Zunanjetrgovinska povezanost je visoka tudi, če za merilo uporabimo izvoz dodane vrednosti kot delež celotne dodane vrednosti. To velja predvsem za predelovalne dejavnosti, a je bil v analiziranem obdobju velik napredek narejen tudi glede izvoza dodane vrednosti storitev. Hitro se povečuje tudi vključenost v globalne verige vrednosti (GVV), zlasti vpetost domače dodane vrednosti v tuj izvoz (vpetost v GVV naprej), ki je bila po zadnjih podatkih za leto 2014 nad povprečjem EU in držav novih članic EU, leta 2000 pa je za obema skupinama držav nekoliko zaostajala. Delež tuje dodane vrednosti v domačem izvozu, ki kaže vpetost v GVV nazaj, pa je višji od povprečja EU in nižji kot v povprečju v novih članicah EU.

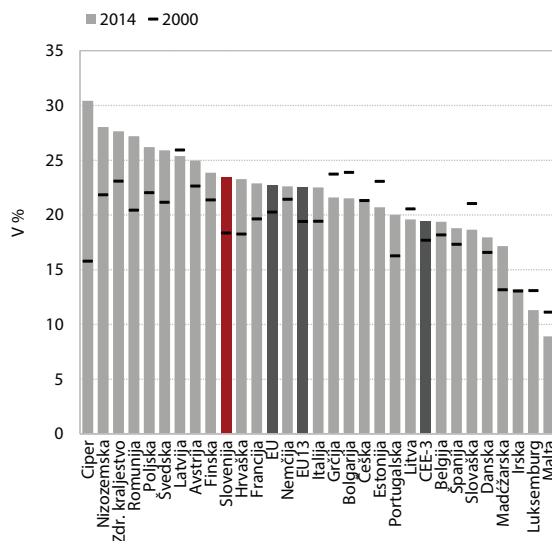
samo v letu 2016 okoli 70 %.
¹⁸ Podatki so na voljo za obdobje 2010–2016.
¹⁹ Upoštevane so dejavnosti s pomembnejšimi deleži v sestavi izvoza storitev.
²⁰ Češka, Slovaška, Madžarska.

Slika 9: Delež izvoza dodane vrednosti v celotni dodani vrednosti posameznih skupin dejavnosti



Vir: Izračuni UMAR na podlagi baze podatkov WIOD (izdaja 2016).
 Opombe: EU13 vključuje nove članice EU, ki so se povezavi priključile po letu 2004. CEE-3 vključuje Madžarsko, Češko in Slovaško.
 Legenda: Visoko in srednjevisoko tehnološke predelovalne dejavnosti zajemajo kemične in farmacevtske izdelke (razdelka 20 in 21 po klasifikaciji ISIC Rev.4), stroje in opremo (26, 27 in 28) ter transportno opremo (29 in 30) (OECD STI Scoreboard, 2015). Tržne storitve vključujejo razdelke 45–82 po klasifikaciji ISIC Rev.4, pri čemer tržne storitve z visoko intenzivnostjo znanja vključujejo IKT storitve (razdelki 58–63), finančne in zavarovalniške (razdelki 64–66) ter profesionalne, znanstvene in tehnične storitve (razdelki 69–75). Preostale tržne storitve so opredeljene kot tržne storitve z nizko intenzivnostjo znanja (OECD STI Outlook, 2014).

Slika 10: Domača dodana vrednost, vsebovana v tujem izvozu, kot delež domačega izvoza (vpetost v GVV naprej)



Vir: Izračuni UMAR na podlagi baze podatkov WIOD (izdaja 2016).
 Opombe: GVV – globalne verige vrednosti. EU13 vključuje nove članice EU, ki so se povezavi priključile po letu 2004. CEE-3 vključuje Madžarsko, Češko in Slovaško.

Okvir 1: Družbena odgovornost organizacij

Družbena odgovornost organizacij postaja vse pomembnejši dejavnik uspešnosti in trajnostnega razvoja držav. Koncept družbene odgovornosti vključuje več vidikov delovanja podjetij in drugih organizacij, kot so skrb za zaposlene, spodbujanje varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin, varstvo okolja ter dejavnosti preprečevanja korupcije. Države uporabljajo različne pristope k oblikovanju, uresničevanju in razvoju koncepta družbene odgovornosti. Na splošno se njihovi pristopi razlikujejo po tem, ali družbeno odgovornost obravnavajo v širšem ali ožjem pomenu. Širši pomen obsega pojmovanje splošne odgovornosti organizacij do naravnega in družbenega okolja. Ožji pomen pa obsega odgovornost do deležnikov (kupcev, poslovnih partnerjev, interesnih skupin, delničarjev ipd.). Ker ima trajnostno in družbeno odgovorna poslovna praksa pomemben vpliv na družbo, gospodarstvo in okolje, je družbena odgovornost organizacij v zadnjem desetletju postala pomemben element v programih nacionalne in mednarodne politike držav EU (npr. Strategija EU2020, Izvajanje partnerstva za rast in delovna mesta, 2006, Obnovljena strategija EU za družbeno odgovornost v podjetjih 2011–2014) (Močnik et al., 2017).

V Sloveniji je v odsotnosti strateškega nacionalnega okvira za to področje spodbujanje družbene odgovornosti razpršeno med številnimi deležniki. Slovenija spada v manjšo skupino držav EU, ki nimajo uradno sprejete nacionalne strategije družbene odgovornosti. Kljub temu pa pregled dogajanja na tem področju kaže na veliko angažiranost različnih deležnikov in paleto različnih aktivnosti, ki jih izvajajo (npr. Inštitut za razvoj družbene odgovornosti, Sekcija za spodbujanje družbene odgovornosti, Ekvilib inštitut, Slovensko društvo Združenih narodov za trajnostni razvoj). Od standardov družbene odgovornosti se v Sloveniji uporabljajo predvsem ISO 26000, SA8000 (oba za družbeno odgovornost), ISO 14001 (sistem ravnanja z okoljem) in OHSAS 18001 (sistem ocenjevanja poklicnega zdravja in varnosti zaposlenih). Nekatera večja podjetja poročajo o trajnostnem razvoju po mednarodno primerljivih smernicah GRI (Global Reporting Initiative), ki so svetovno najbolj razširjen okvir poročanja o ekonomskem, družbenem in okoljskem vplivu organizacij. Poleg tega se podeljujejo tudi številne nagrade in priznanja za dosežen napredek na področju odgovornosti organizacij do družbe in naravnega okolja. Nekateri inštitucije so razvile tudi različne produkte za spodbujanje družbene odgovornosti, kot sta npr. certifikata Družini prijazno podjetje in Družbeno odgovorno podjetje (Inštitut Ekvilib).

Podatkovne osnove, ki bi omogočale sistematično spremljanje napredka pri uvajanju družbene odgovornosti, so še skope. Podatkovno bolje so pokriti posamezni vidiki družbene odgovornosti, kot je na primer področje ravnanja podjetij z okoljem (gl. kazalnik 1.19). Za celotno področje družbene odgovornosti pa še ni na voljo ustreznih kazalnikov spremljanja napredka v Sloveniji in mednarodnem merilu. Posamezne raziskave, ki proučujejo družbeno odgovornost podjetij, sicer ugotavljajo, da velika podjetja bolj načrtovano in ciljno usmerjajo aktivnosti na področju družbene odgovornosti kot manjša. Vendar pa se tudi raziskave o družbeni odgovornosti podjetij večinoma osredotočajo pretežno na velika podjetja (Močnik et al., 2017).

Tradicionalno nizke neposredne tuje investicije (NTI) v Slovenijo se od leta 2014 hitreje povečujejo.

Vhodne NTI kot eden od načinov povezovanja podjetij z mednarodnim okoljem in možnost za izboljšanje učinkovitosti poslovanja so v Sloveniji med najnižjimi v EU (gl. kazalnik 1.15). Ob splošnem povečanju investicij v svetu v pokriznem obdobju so se od leta 2014 povečali tudi prilivi NTI v Slovenijo. Poleg ugodnih gospodarskih razmer v mednarodnem okolju so na izboljšanje vplivali tudi številni domači dejavniki: (i) pospešitev privatizacije in večje odprodaje lastniških deležev v slovenskih podjetjih, (ii) izboljšanje gospodarskih razmer in poslovnih pričakovanj v Sloveniji, (iii) izboljššan odnos vlade do NTI ter (iv) relativno ugodnejše razmere na trgu dela in stroškovna gibanja v primerjavi z nekaterimi drugimi novimi članicami EU, v katerih so že dosegli izjemno nizke stopnje brezposelnosti (pomanjkanje delovne sile), v zadnjem obdobju pa jim hitro naraščajo tudi stroški dela na enoto proizvoda. Še vedno pa Slovenija ni uspela izboljšati nekaterih pomembnih elementov poslovnega okolja, ki jih merijo mednarodne institucije (Svetovna banka, WEF, IMD) s pomočjo anket med gospodarstveniki, na področju davkov in davčne

zakonodaje, dolgotrajnosti postopkov in delovne zakonodaje (gl. poglavje 5.1), kar lahko vpliva na odločitve za vstop na slovenski trg.

Z gospodarskim okrevanjem se je okrepil delež prebivalstva, ki začenja podjetniško pot, povečalo se je tudi število hitro rastočih podjetij. Podjetniška aktivnost je pomemben dejavnik dolgoročne rasti produktivnosti, saj pomeni potencial za prenos znanj in inovacij v prakso, hkrati pa so podjetniki tudi najpomembnejši akterji v pretvarjanju novih idej v tržno uspešne inovacije. Število nastajajočih in novih podjetij (zgodnja podjetniška aktivnost) se v Sloveniji od leta 2012 znova povečuje in je bilo v letih 2016–2017 precej višje kot v predkriznem letu 2007, prvič od krize pa tudi vidneje nad povprečjem držav EU²¹. Sprva se je povečevalo predvsem zaradi nuje, v zadnjih dveh letih pa so na večje število odločitev za podjetništvo vplivale zlasti zaznane poslovne priložnosti, kar je

²¹ Na podlagi GEM (Global Entrepreneurship Monitor) (GERA, 2018). Povprečje EU združuje države EU, ki so vključene v projekt GEM.

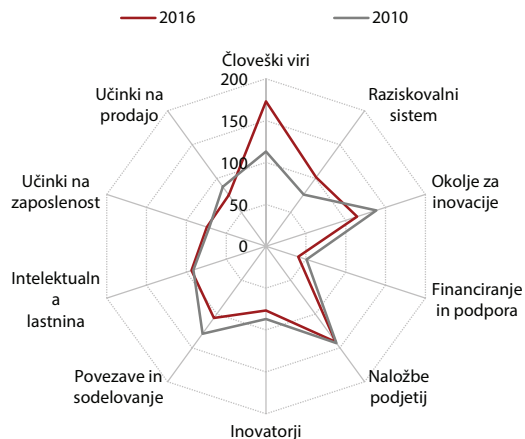
lahko ugodno izhodišče za nadaljnjo rast in razvoj teh podjetij. V Sloveniji se je v zadnjih letih okrepilo tudi zagonsko podjetništvo z inovativnimi proizvodi in storitvami predvsem na podlagi digitalnih tehnologij, ki imajo velik potencial za rast. Od leta 2015 se krepi tudi število hitro rastočih podjetij²², ki pa je v mednarodnem merilu še nizko. Njihovo število se najhitreje povečuje v dejavnostih menjalnega sektorja, le v predelovalnih dejavnostih je delež hitrorastočih podjetij nekoliko nad evropskim povprečjem.

Okoljska odgovornost kot ena od oblik družbeno odgovornih praks podjetij je na podobni ravni kot v povprečju v EU. Uvajanje različnih oblik družbeno odgovornih praks se vse bolj uveljavlja kot eden od pomembnih instrumentov, ki spodbujajo trajnostno proizvodnjo in potrošnjo, hkrati pa prispeva tudi k izboljšanju konkurenčnih prednosti podjetij. V Sloveniji je spodbujanje družbene odgovornosti podjetij in drugih organizacij razpršeno med različne institucije, za spremljanje napredka na tem področju pa bi bilo treba vzpostaviti ustrezne in mednarodno primerljive podatkovne osnove. Te so najbolj razvite za področje okoljske odgovornosti podjetij, ki je eden od segmentov družbene odgovornosti (gl. Okvir 1). Razširjenost različnih okoljskih spričeval, s katerimi se izkazuje okoljska odgovornost organizacij (gl. kazalnik 1.19), je v Sloveniji podobna kot v povprečju v EU, v najuspešnejših državah na tem področju pa je tudi več kot dvakrat višja kot v Sloveniji.

1.2.2 Raziskovalna, inovacijska in digitalna sposobnost

Slovenija v obdobju 2010–2016 ni zmanjšala zaostanka za povprečjem EU glede učinkovitosti inovacijskega sistema. Zmogljičnost držav za doseganje višje produktivnosti in konkurenčnosti se izraža prek učinkovitosti nacionalnih inovacijskih sistemov, kar na sintezni način izraža evropski inovacijski indeks (EII) prek spremljanja gibanj v državah EU na področjih okolja za inoviranje, vlaganj v raziskave in inovacije, inovacijske aktivnosti podjetij in učinkov inoviranja. Slovenija je leta 2016 od 27 kazalnikov, vključenih v EII, dosegala boljši rezultat od povprečja EU zlasti pri človeških virih in vlaganjih podjetij v raziskave in razvoj, zaostanek za povprečjem EU in njegovo poglobljanje je beležila zlasti pri financiranju in podpori javnega sektorja za inovacije ter pri vplivih inovacij na prodajo (gl. kazalnik 1.10). Slabosti inovacijskega sistema se kažejo tudi v nezadostnem sodelovanju med akterji in neuskladenosti politik na različnih področjih. Vse to ovira doseganje skupnega cilja Strategije razvoja 2030, to pa je uvrstitev v skupino vodilnih inovatorjk po vrednosti EII.

Slika 11: Inovacijska uspešnost Slovenije po podpodročjih EII v primerjavi z EU (2010 = 100)



Vir: European Innovation Scoreboard 2017, 2017.

Vlaganja v raziskovalno-razvojno dejavnost (RRD) so relativno visoka, so se pa v zadnjih letih precej zmanjšala. Od začetka krize je vlaganja v RRD najbolj povečal poslovni sektor v cilju krepitve rasti in konkurenčnosti podjetij. Deloma so k takim gibanjem pripomogla višja sredstva za RRD iz strukturnih skladov, ki so zahtevala sofinanciranje od podjetij, pozitiven pa je bil tudi vpliv davčne olajšave²³. Od leta 2015 se naložbe poslovnega sektorja v RRD znižujejo, medtem ko so se v javnem sektorju začele krčiti že po letu 2011 in so se do leta 2016 znižale za okoli 115 mio. evrov. Slovenija je imela leta 2015 med članicami EU najnižji delež javnih sredstev v skupnih vlaganjih v RRD (okoli 20 %). V inovacijsko najbolj uspešnih državah je delež javnega sektorja v skupnih naložbah v RRD za okoli 10 o. t. višji kot v Sloveniji. Javno financiranje RRD omogoča temeljne raziskave in razvoj človeškega kapitala, kar je podlaga za prebojne inovacije v sodelovanju s podjetji²⁴. Hkrati je zagotavljanje stabilnega okolja za RRD v javnih raziskovalnih institucijah ključno za ustvarjanje novih znanj, ki so pogoj za njihovo mednarodno sodelovanje in ohranjanje stika s hitrim napredkom znanstveno-tehnološkega razvoja.

Delež proračunskih sredstev za vlaganja v RRD za okoljsko-energetske namene je v mednarodnem merilu relativno visok, prav tako kot delež podjetij, ki uvajajo ekoinovacije. Delež proračunskih sredstev za RRD za okoljske in energetske namene je višji kot v povprečju v EU, v dinamiki pa sledijo nihanjem javnih izdatkov za RRD. Slovenija za razliko od EU namenja večji

²² Podjetja z vsaj 10-odstotno rastjo števila zaposlenih v treh letih.

²³ Po povečanju stopnje davčne olajšave za vlaganja v RRD od leta 2012 na 100 % se je število zavezancev, ki so uveljavili davčno olajšavo, povečalo od 515 v letu 2011 na 757 v letu 2015. Leta 2016 je njihovo število znatno upadlo, na 630. Vendar je pri tem znesek davčnega potroška, ki predstavlja izgubo prihodkov iz naslova davka od dohodkov pravnih oseb, zaradi te olajšave v letih 2015 in 2016 po oceni MF ostal na približno enaki ravni.

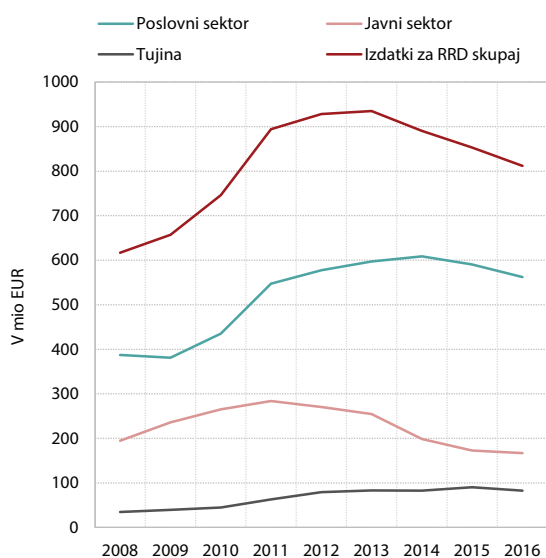
²⁴ The economic rationale for public R&D funding and its impact, 2017.

Tabela 1: Delež sredstev* za okolje in energijo v celotnih državnih proračunskih sredstvih za RRD

V %	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Slovenija									
Okolje	3,51	2,27	3,27	3,36	2,98	3,10	3,30	6,21	4,99
Energija	1,11	1,58	1,99	3,59	2,79	2,90	3,08	2,63	2,97
EU									
Okolje	2,87	2,80	2,69	2,62	2,62	2,54	2,48	2,68	2,35
Energija	3,75	3,64	3,88	3,88	3,84	4,27	4,07	4,11	4,00

Vir: Eurostat Portal Page – Science and Technology – Research and Development, 2018; SURS, 2017.

Opomba: * V skladu z mednarodno metodologijo OECD (priročnik Frascati) gre za finančna sredstva, ki jih država nameni za izvajanje RRD znotraj države in v tujini ne glede na sektor izvajanja (OECD, 2015).

Slika 12: Vlaganja v razvojno-raziskovalno dejavnost, Slovenija

Vir: SI-STAT podatkovni portal – Raziskovanje, razvoj, inovacije, 2018.

delež proračunskih sredstev za okoljske raziskave kot za raziskave na področju energije. Zavedanje o pomenu neokrnjenega okolja je v Sloveniji visoko²⁵, na področju energije pa je v prihodnje pričakovati naraščanje potrebe po energetskih raziskavah v cilju povečanja energetske učinkovitosti (gl. kazalnika 4.2 in 4.4). Bolj celovit vpogled v inovacijsko uspešnost držav na področju okolja je razviden iz ekoinovacijskega indeksa²⁶, po katerem je Slovenija v 2016 presegla povprečje EU. Tudi po podatkih raziskave o inovacijski dejavnosti Slovenija glede ekoinovacij dosega dobre rezultate in se uvršča med tri vodilne članice EU. V obdobju 2012–2014 je med inovacijsko aktivnimi podjetji ekoinovacije uvedlo prek 60 % podjetij, ki so kot poslovni interes zanje poudarila izboljšanje ugleda podjetja, znižanje stroškov energije, vode ali materialov ter okoljske predpise. Priložnosti

dinamičnega globalnega trga okoljskih tehnologij so še velike²⁷, kar je velik izziv za raziskovalno-inovacijsko dejavnost javnega in podjetniškega sektorja ter njuno večje sodelovanje. K še večji uporabi ekoinovacij in okoljskih tehnologij pri vseh akterjih lahko pripomore tudi učinkovito izvajanje politike zelenih javnih naročil na podlagi nove pobude EU²⁸.

Napredek na področju človeških virov za RRD predstavlja solidne temelje za krepitev inovacijske sposobnosti kljub nekaterim pomanjkljivostim.

Število raziskovalcev²⁹ se je v desetletju 2006–2016 povečevalo nekoliko hitreje kot v EU, njihova struktura pa se je spreminjala v korist naravoslovno-tehničnih ved³⁰, kjer je bilo leta 2015 zaposlenih okoli 88 % vseh raziskovalcev, kar je med članicami EU eden najvišjih deležev. Precej slabši je napredek Slovenije glede strukture raziskovalcev po spolu, saj se je delež raziskovalk v tem obdobju le malo povečal. Poslovni sektor je v obdobju 2006–2016 skoraj podvojil skupno število raziskovalcev, v javnem sektorju (državni in visokošolski) pa je število ostalo nespremenjeno ob zmanjšanju v državnem sektorju. Delež raziskovalcev v zmanjševanju v državnem sektorju. Delež raziskovalcev v poslovnem sektorju že od 2011 obsega več kot polovico vseh raziskovalcev (2016: 55,3 %), kar je pozitiven korak k povečanju inovacijske sposobnosti gospodarstva. Take spremembe v strukturi raziskovalcev so značilne za vse inovacijsko najuspešnejše članice EU, ki so v obdobju 2006–2016 hkrati povečale tudi število raziskovalcev v javnem sektorju. Ob hitri rasti števila novih doktorjev znanosti v obdobju 2010–2016³¹ in kriznih ukrepov, ki so znatno zmanjšali njihove možnosti zaposlovanja v javnem sektorju, je nujno kadrom z novimi znanji čim prej omogočiti vključitev v raziskovalno-razvojni proces.

²⁵ Območja Nature 2000 in še treh naravovarstvenih območij skupaj obsegajo okoli 60 % površine Slovenije (Natura 2000 v številkah, 2017).

²⁶ Ekoinovacijski indeks je sestavljen iz 16 kazalnikov na petih področjih: inputi za ekoinovacije, aktivnosti na področju ekoinovacij, rezultati ekoinovacij, učinkovitost uporabe virov ter družbeno-ekonomski vplivi (več o tem v Eco-Innovation Scoreboard 2016, 2017).

²⁷ V obdobju 1980–2005 so zeleni patenti na področju okoljskih tehnologij obsegali približno 5 %, leta 2015 pa že 10 % vseh patentiranih izumov na svetu (Haščič and Migotto, 2015).

²⁸ Evropska komisija je leta 2017 sprejela novo pobudo za učinkovitejšo in bolj trajnostno izvajanje javnega naročanja, ki bi poenostavila in pospešila te postopke z uporabo digitalne tehnologije (Pobuda za povečanje učinka javnih naložb z učinkovitim in profesionalnim javnim naročanjem, 2017).

²⁹ Izraženo v ekvivalentu polnega delovnega časa. Če ni navedeno drugače, gre za raziskovalke in raziskovalce skupaj.

³⁰ Vključeni so tudi raziskovalci v medicini in kmetijstvu.

³¹ Skupno število novih doktorjev znanosti v tem obdobju je znašalo 4.600, od tega v naravoslovju in tehniki okoli 46 % vseh.

Število patentov v Sloveniji in tudi v EU se je od začetka krize povečevalo počasneje kot druge oblike zaščite intelektualne lastnine. Slovenija je povečala zaostanek za povprečjem EU glede patentov, pri modelih Skupnosti ga zmanjšuje, pri znamkah EU pa je dosegla povprečje EU (gl. kazalnik 1.18). Pomen različnih tipov zaščite intelektualne lastnine (patenti, blagovne in storitvene znamke, modeli) se postopoma spreminja zaradi hitrih tehnoloških sprememb, ki povečujejo pritisk na podjetja, da čim hitreje vstopijo na trg z novimi proizvodi in storitvami. Prevladujoča vloga storitev, kjer se za zaščito intelektualne lastnine v večji meri uporabljajo blagovne in storitvene znamke, prav tako vpliva na manjšo privlačnost patentov, še posebej ob odsotnosti unitarnega evropskega patenta, ki bi skrajšal in pocenil postopke za pridobitev patenta na ozemlju celotne EU z eno samo prijavo.

Inovacijska aktivnost slovenskih podjetij je v obdobju 2010–2014 stagnirala. Velika in srednje velika podjetja v Sloveniji so tako v predelovalnih kot v storitvenih dejavnostih v obdobju 2012–2014³² dosegala višje stopnje inovacijske aktivnosti kot v povprečju EU. Problem so mala podjetja, kjer je inovacijsko aktivnih manj kot 40 %, njihov delež še pada³³ (gl. kazalnik 1.17). Razkorak med stopnjo inovacijske aktivnosti v velikih in malih podjetjih je v Sloveniji znatno višji kot v inovacijsko uspešnejših državah, kar je lahko tudi posledica ustrežnejših instrumentov za spodbujanje inovacijske aktivnosti v malih podjetjih v teh državah. Mala podjetja se tam pogosteje vključujejo v inovacijske procese večjih podjetij, kar lahko prispeva h krepitvi inovacijske aktivnosti obojih (npr. partnerstva na določenem področju, grozdi, kompetenčni centri itd.). Poleg tega so vlaganja v neoprijemljivi kapital, ki pospešujejo uvajanje inovacij, v Sloveniji znatno nižja kot v povprečju EU³⁴.

Odziv na izzive digitalne transformacije je počasen, digitalna zrelost slovenskih podjetij pa šibka. V obdobju 2014–2017 se uvrstitev Slovenije na 17. mesto indeksa digitalizacije gospodarstva in družbe (DESI) ni izboljšala. Neuravnotežen razvoj na petih glavnih področjih DESI (gl. kazalnik 1.11) zavira sinergije med njimi. Viden napredek je dosežen pri uporabi sodobnih tehnologij za digitalizacijo procesov v podjetjih, manjši napredek pri digitalnih javnih storitvah, stagnacija pa pri človeškem kapitalu in povezljivosti ter povečanju zaostanka glede uporabe interneta. Pri nekaterih kazalnikih digitalizacije, ki niso vključeni v DESI, se Slovenija uvršča okoli 5. mesta med državami OECD, kot npr. po rasti števila robotov glede na dodano vrednost v predelovalni industriji, deležu velikih

podjetij, ki uporabljajo analizo velikih baz podatkov³⁵. Pomanjkljivosti se kažejo zlasti pri deležu IKT podjetij, ki vlagajo v RRD (leta 2015 je s 13 % uvrščena na rep držav EU), nizki ravni ali odsotnosti digitalnih veščin pri 40 % delovne sile ter nizkem deležu vlaganj v IKT v BDP (2015: 2 %), kar povečuje tveganje za še večji zaostanek Slovenije. Manj kot 20 % podjetij je digitalno zrelih, okoli 40 % pa razvija digitalne potenciale³⁶. Kot ključni dejavniki za izboljšanje stanja so poudarjeni: ustrezno razumevanje digitalne preobrazbe³⁷, kadri, hitrost eksperimentiranja novih rešitev in organizacijska struktura v podjetjih, ki bolj upošteva digitalizacijo v strategiji razvoja podjetja³⁸.

Spodbujanje sodelovanja med raziskovalno-razvojno sfero in poslovnim sektorjem vpliva na izboljšanje učinkovitosti inovacijskega sistema šele na daljši rok. V obdobju 2009–2014 je Slovenija prek sofinanciranja z evropskimi in javnimi sredstvi podprla sodelovanje med poslovnim sektorjem in javnimi raziskovalnimi institucijami s ciljem povečanja dodane vrednosti in izboljšanja blaginje. Instrumenti so bili z javnimi sredstvi sofinancirani 3–4 leta (npr. kompetenčni centri, centri odličnosti, razvojni centri), kar ni omogočilo podpore izvedbi celotnega inovacijskega procesa od ideje do uvajanja novih proizvodov na trg, ki traja dlje časa. Po drugi strani se podpora usposabljanju mladih raziskovalcev izvaja že dolgo časa in daje dobre rezultate. Vendar obseg financiranja tega instrumenta od leta 2011 pada in zmanjšuje možnosti pridobivanja znanj na področjih bodočega tehnološkega in družbenega razvoja. Ukinjeno je bilo financiranje instrumenta mladi raziskovalec iz poslovnega sektorja, ki je omogočalo hitrejši prenos raziskovalnih dosežkov v poslovni sektor in večjo usklajenost raziskav s potrebami podjetij. V okviru finančne perspektive za obdobje 2014–2020 je črpanje sredstev strukturnih skladov za podporo raziskovalnih in inovacijskih aktivnosti pogojeno z umestitvijo projektov na prednostna področja Strategije pametne specializacije Slovenije³⁹. Na njeni podlagi so bila leta 2016 vzpostavljena strateška razvojno-inovacijska partnerstva (SRIP) na devetih prednostnih področjih razvoja⁴⁰, ki bi lahko v prihodnje prispevala h krepitvi inovacijske sposobnosti in učinkovitosti inovacijskega sistema. SRIP-i so nov mehanizem dolgoročne podpore javno-zasebnim partnerstvom pri vzpostavljanju verig vrednosti in organiziranju celovite podpore raziskovalni in inovacijski dejavnosti za doseganje mednarodne konkurenčnosti.

³⁵ OECD STI Scoreboard, 2017.

³⁶ Raziskava je bila opravljena na vzorcu 213 srednje velikih in velikih podjetij.

³⁷ Ne gre samo za uvajanje novih tehnologij, pač pa predvsem za njihovo učinkovito integracijo v vse poslovne procese.

³⁸ Erjavec in dr., 2018.

³⁹ Slovenska strategija pametne specializacije S4, 2015.

⁴⁰ Pametna mesta in skupnosti, Pametne stavbe in dom z lesno verigo, Mreže za prehod v krožno gospodarstvo, Trajnostna pridelava hrane, Trajnostni turizem, Tovarne prihodnosti, Zdravje – medicina, Mobilnost in Razvoj materialov kot produktov. Zaradi vsesplošnega pomena je digitalizacija horizontalno integrirana v delovanje vseh SRIP-ov.

³² Zadnji razpoložljivi podatki.

³³ Raziskava o inovacijski aktivnosti na podlagi metodologije OECD za inovacijsko dejavnost (priročnik Oslo) ne vključuje podjetij z manj kot deset zaposlenimi. Podatki o inovacijski aktivnosti zato ne zajamejo teh podjetij niti start-up podjetij, ki večinoma nastanejo zaradi inovacij na področju visokotehnoloških rešitev in poslovnih modelov.

³⁴ Leta 2016 28-odstotni delež v skupnih investicijah; EU 38 % (Science, Research and Innovation Performance of the EU 2018, 2018).